

ביאורים בתפילה

נפילת אפיים

סמיכות של נפילת אפים לחזרת הש"ץ

הבית יוסף בס' קלא מביא ראייה מבבא מציעא נט: שאין להפסיק בין החזרה לנפילת אפים, בגמרא מובא המחלוקת בין ר"א לחכמים בנושא תנורו של עכנאי, ולאחר מכן חכמים (רבן גמליאל הנשיא שעל פיו נעשה הנידוי - רש"י) נידו את ר"א כדי שלא יהיה היחיד רגיל לחלוק על הרבים. הגמרא מספרת שבאותו יום שנידו את ר"א לקה העולם שלישי בזיתים ושליש בחיטים ושליש בשעורים וי"א אף בצק שבידי אשה תפח, ואף רבם גמליאל שהיה בא בספינה עמד נחשול לטבעו וכו'. אשתו של ר"א ששמה היה "אימא שלום" והיתה אחותו של רבן גמליאל הנשיא, מאותו היום של הנידוי לא מניחה לר"א ליפול על פניו כדי שלא תעלה תפילתו של ר"א שהקפיד על אחיה הנשיא, יום אחד היא טעתה וחשבה שהיום זה ראש חודש ולכן לא הפריעה לר"א בתפילתו איכא דאמרי שבאותו זמן התדפק עני על דלת הבית וביקש פת ולאחר כן היא חזרה לר"א וראתה שכבר נפל על פניו ואמרה לו קום שכבר הרגת את אחי בתפילתך וכך היה. הבית יוסף אומר שלא יתכן שאשתו לא זזה ממנו כל התפילה שלא יפול כלל על פניו אלא צריך לפרש שהיא היתה מפסיקת מכוונת תפילתו להפסיקו בשאר דברים ואם היה נופל על פניו לאחר ההפסקה אזי לא היתה תפילתו כל כך נשמעת. וכ"כ מהר"י אבוהב בשם צרורות וכ"כ בשו"ע שאין להפסיק בין תפילה לנפילת אפים.

המגן אברהם בס"ק א מקשה על הראיה של הבית יוסף מאשתו של ר"א שהרי בגמרא כתוב "מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לר"א למיפל על אפיה" והכוונה שהיתה לוקחת אותו בדברים עד שהיה שוכח מליפול כלל (ריב"ש ס' תי"ב). המשנה ברורה בס"ק א מביא את המ"א שדווקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא לית לן בה.

מנהגים בנפילת אפיים

המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח לומר את המזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא ואבינו מלכינו, מבלי ליפול על פניהם כלל מפני שעל פי דברי הזוהר הקדוש (סוף פרשת במדבר), הנופל על פניו ואינו מכיון לבו כראוי כשאומר המזמור הנ"ל, עלול ח"ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, ולכן נהגו להימנע מנפילת אפיים אלא אומרים אותו כדרך הקורא מזמור תהלים בלבד (מגן אברהם בס"ק ה' בשם הבית יוסף, שארית יוסף ס' טז ויחווה דעת ח"ו סוף ס' ז).

המשנה ברורה בס"ק ג' כתב שנפילת אפיים שנהגו בה בימים ראשונים היה בדרך של קידה, דהיינו ליפול על פניו ארצה ושלא בפישוט ידיים ורגלים, ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש, אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד, ונוהגים לכסות הפנים בבגד.

בנפילת אפיים אומרים "ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו" לפי שהתפללנו בכל עניין שיוכל אדם להתפלל, בישיבה, בעמידה ובנפילת אפיים, כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנאמר "ואשב בהר" "ואנוכי עמדתי בהר" "ואתנפל לפני ה'", "ומאחר שאין בנו כוח להתפלל בעניין אחר, אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה (משנה ברורה בס"ק ט' בשם הטור).

מאין הוקבע המנהג להתוודות פעמיים בכל יום אחר תפילת שמונה עשרה, שחרית ומנחה, כי לא נזכר בדברי הפוסקים להתוודות אחר שמונה עשרה (מדברי רב עמרם גאון מבואר שהיו מתוודים רק בשני וחמישי)?

הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם (ח"א ס' פט) מסביר ע"פ המחלוקת הראשונים הנודעת שבעבירות

ביאורים בתפילה

שאדם התוודה עליהם ביום הכיפורים זה, אם חוזר ומתוודה עליהם ביום כיפורים אחר, וי"א שאינו רשאי להתוודות עליהם, מפני שנראה שאינו בוטח בחסדי השי"ת שיום הכיפורים מכפר ק"ו שאין לומר פעמים בכל יום וידי. דעת מרן דגם עבירות שלא שנה עליהם יכול להתוודות עליהם, ממילא שפיר מה שהתקינו להתוודות בכל יום, כי ע"י הווידי אשר יבטא האדם בשפתיו, ייתן אל ליבו שלא לשוב עוד לכסלה, ויתעורר לשוב בתשובה שלמה לפני אבינו שבשמים. ואין כוונת הווידי שכל אחד עבר עבירות אלה שנסדרו ע"פ סדר הא-ב, רק שבדרך כלל נמצא בידינו חבילות של פשעים וחטאים, יש מהם שנמצאות ביד המתוודה ויש מהן שיש בידו למחות ביד העושים ואינו מוחה. וראוי להתוודות ולהכניע את לבבנו בכל עת (שארית יוסף בס"ק א).

מדוע אין נופלים על פניהם בימים מסוימים ?

כתב שבלי הלקט שבר"ח אין נופלים על פניהם דאיקרי מועד (תענית יז:) ואפילו במנחה שלפניו אין נופלים דהא קיימא לן (ר"ה ל:) שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו יום קודש ולמחר קודש. בחנוכה אין נופלים משם שקוראים בו הלל. בבית האבל אין נופלים משום דאיתקש לחג דכתיב " והפכתי לחגיהם לאבל" (עמוס ח,י). המשנה ברורה בס"ק כ' הביא טעם אחר בשם הלבוש שמידת הדין מתוחה על האבל ולכן יש להיזהר מלהגביר את מידת הדין ע"י נפילת אפיים מאותו טעם שאין נפילת אפיים בלילה. רבי יצחק בר יהודה כתב שביום המילה אין נופלים על פניהם בכנסת ששם המילה לפי שמצוות מילה קבלו עליהם בשמחה (שבת קל.).

מדוע בשני וחמישי מוסיפים לומר תחנונים אחר חזרת הש"ץ ?

שני וחמישי הינם ימי רצון לפי שארבעים יום של קבלת לוחות אחרונות שהיו ימי רצון, עלה משה רבינו ביום חמישי וירד ביום שני לפיכך מוסיפים בהם תחנונים ולכן נוהגים ג"כ להתענות בהם (טור בס' קלד).